

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Eripedagoogika õppekava

Sigrid Tenno

Ajalehepiltidel kujutatud põhiemotsioonide äratundmine
autismispektri häirega kolmanda klassi õpilaste poolt

bakalaureusetöö

Juhendaja: Kadri Ugur

Läbiv pealkiri: autism ja emotsioonide äratundmine

KAITSMISELE LUBATUD
Juhendaja: nimi (teaduskraad)

.....
(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: nimi (teaduskraad)

.....
(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2013

Ajalehepiltidel kujutatud põhiemotsioonide äratundmine autismispektri häirega kolmanda klassi õpilaste poolt

Bakalaureusetöö

Sigrid Tenno

Resümee

Autismispektri häirega inimestel esineb ulatuslikke kahjustusi sotsiaalses suhtluses, nad tihti ei suuda vestluspartneri emotsioonidest aru saada ja ise teatud olukordades emotsioone väljendada, samuti on puudulik nende empaatiavõime.

Minu bakalaureusetöö esimene eesmärk on uurida, kuidas autismispektri häirega kolmanda klassi õpilased tunnevad ära ajalehtedes avaldatud erinevaid emotsioone esitavaid kujutisi. Teine eesmärk on anda edasisi juhiseid nende lastega tegelevatele täiskasvanutele.

Uurimus viiakse läbi eksperimendi vormis. Lastele näidatakse ajalehtedest ja ajakirjadest välja lõigatud pilte ning nemad peavad nimetama, millist kuuest põhiemotsioonist (rõõm, kurbus, viha, hirm, üllatus, vastikus) on pildil kujutatud. Vastamisel saavad nad kasutada ka põhiemotsioonide nimekirja abi.

Püstitan enda bakalaureuse töö esimeseks hüpoteesiks, et lapsed tunnevad koomiksi piltidel kujutatud tegelaste emotsioonid kõige paremini ära, järgmisena reklaamfotodel olevate tegelaste emotsioonid ja kõige raskem on uudisfotodel olevate inimeste emotsioonidest aru saamine. Teine hüpotees on, et emotsioonidest on äratundmiseks kõige raskem vastikus ja kõige kergemini tunnevad lapsed ära rõõmu.

Tulemustest selgub, et kõige kergemini tajutav emotsioon laste jaoks on rõõm ja kõige raskemini tajutav emotsioon on vastikus. Välja võib tuua ka, et üks õpilastest ei tundnud mitte ühelgi korral pildi pealt viha ära, seega temaga tuleks sellel alal kindlasti tööd teha. Reklaamfotodel tundsid lapsed emotsioone kergemini ära kui uudisfotodel. Võib järeldada, et uudisfotodel kujutatu mõistmisega tekib lastel ka igapäevases elus raskusi ja uudiste sisu mõistmine võib osutuda seetõttu autismispektri häirega laste jaoks keeruliseks.

Recognition of Basic emotions On Newspaper Images Among the Third Grade Pupils with Autistic Spectrum Disorder

Bachelor's thesis

Sigrid Tenno

Abstract

People with the autism spectrum disorders display extensive impairments in social communication, as they often cannot understand the emotions of the conversation partner and are themselves unable to express emotions in certain situations, their capacity for empathy is also inadequate.

The goal of my Bachelor's thesis was to explore how the third grade pupils with autistic spectrum disorder recognise various images expressing emotions that are published in the newspapers. The second goal is to provide further guidelines to the adults that work with these children.

The research is conducted as an experiment. Children are shown newspaper and journal clippings and they must specify which of the six basic emotions (happiness, sadness, fear, anger, disgust, surprise) has been displayed on the picture. In answering they can make use of the list of basic emotions.

I set up as the first hypothesis of my thesis that children recognise best the emotions of the characters displayed on comic strip images, secondly they recognise the emotions of characters on advertising photos and thirdly, it is most difficult for them to perceive the emotions of people on news photos. The second hypothesis proposes that the most difficult emotion for children to recognise is disgust and the easiest one is happiness.

It occurs from the results that the most easily recognised emotion is happiness and the most difficult one is disgust. It can be pointed out that one of the pupils did not recognise anger on any of the pictures, therefore this pupil should definitely be helped along in this area. Children recognised emotions better on advertising photos than on news photos. One can conclude that comprehending the content displayed on news photos would provide children difficulties in their everyday life and understanding the news content can therefore prove complicated for the children with the autism spectrum disorder.

Sisukord

Resümee	2
Abstract	3
1 Teoreetilised lähtekohad.....	5
1.1 Terminoloogia	5
1.2 Autismispektri häire	5
1.3 Põhiemotsioonid	7
1.4 Autismispektri häirega laste võimalikud probleemid emotsioonide äratundmisel	8
1.5 Meediapädevuse tähtsus autismispektri häirega laste jaoks.....	9
1.6 Varasemad uurimused	12
1.7 Fotod ja kujutised trükiajakirjanduses	13
2 Metoodika	15
2.1 Valim.....	15
2.2 Meetod	16
2.3 Protseduur.....	16
3 Tulemused	18
3.1 Tulemused emotsioonide kaupa	18
3.2 Uuritud laste individuaalsed eripärad	20
4 Järeldused ja diskussioon	22
Tänu sõnad	25
Autorsuse kinnitus.....	26
Kirjandus.....	27
Lisad.....	30

1 Teoreetilised lähtekohad

1.1 Terminoloogia

Autismispektri häire – tavakasutuses on käibele läinud mitmeid erinevaid kirjutusviise, millest levinumad on „autismispektrihäire“, kui teatud häirete liik ning „autismispektri häire“, mis näitab selle häire kuuluvust autismispektrisse (Kallavus&Reimaa, 2011). Termin „pervasiivne arenguhäire“ näitab kahjustuse püsivust ja seda, et mõjutatud on lapse funktsioneerimine üleüldiselt (Bootzin & Acocella, 1988).

Meediapädevuse all mõistetakse üldiselt indiviidi suutlikkust vastu võtta ja kriitiliselt tõlgendada meediatekste (sh visuaalseid meediatekste nagu fotod ja karikatuurid), suutlikkust mõista meedia toimimise põhimõtteid ning kasutada meediat oma sõnumite levitamiseks. Selles bakalaureusetöös on rõhuasetus kahel esimesena nimetatud alapädevusel, st meediatekstide vastuvõtmisel ja tõlgendamisel. See on osalt põhjendatud uuritud laste vanusega (9-11 aastased lapsed on pigem meediatekstide tarbijad kui loojad), osalt ka töö autori valikuga ja töö sihiseadega.

Põhiemotsioonid – Paul Ekman kirjeldas kuut emotsiooni, mille näoväljendused on universaalsed olenemata kultuurist ja rahvusest. Kuue põhiemotsiooni hulka kuuluvad rõõm, kurbus, hirm, viha, üllatus, vastikus.

1.2 Autismispektri häire

Euroopa Liidu liikmesriikides tehtud uuringud on näidanud, et keskmiselt iga viies laps ja nooruk kannatab arengu-, tundeelu- või käitumishäire all ja umbes igal kaheksandal on diagnoositud vaimne häire (Daniel-Karlsen, 2011). Gillberg leidis 1988. aastal, et autismi esinemissagedus oli 7,8:10 000 lapse kohta. USA haiguste ennetamise ja kontrolli keskuse (Centers for Disease Control and Prevention) poolt tehtud uurimusest selgub, et 2008. aastal oli autismi esinemissagedus 1:88 (Baio, 2008). Liivamägi on pakkunud erinevaid põhjuseid, miks autismi esinemissagedus võib olla tõusnud: arstide ja teiste spetsialistide teadmiste

paranemine; erinevate diagnostiliste kriteeriumide kasutamine; elanikkonna teadmiste suurenemine autismi avaldumisvormide kohta; varasem uuringutele pöördumine (Liivamägi, 2011).

DSM-IV-TR (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. Fourth Edition. Text Revision) järgi on autistliku häire kriteeriumid kahjustused mitteverbaalsete strateegiate kasutamises (näiteks pilk-kontakt, näoilmed, kehakeel) ning puudujääk sotsiaalses vastastikkuses (ei näita välja huvi teiste inimeste vastu; räägib ainult enda meelistegevustest; ei vasta küsimustele, mida temalt küsitakse) (DSM-IV-TR, 2000).

Autismispektri häire sümptomid ilmnevad juba väga varajases eas. Kopp ja Gillberg (1992) uurisid kuut tüdrukut, kellel oli diagnoositud autism ja said ühe juhtumi põhjal järgmisi tulemusi: 2-7-aastaselt ei mänginud ta teiste lastega. Ta vaikselt jälgis neid kõrvalt, aga ei suutnud lülituda tegevusse. Ta ei suutnud tõlgendada teiste näoilmeid. Ta läks võõraste inimeste juurde, esitas korraldusi ja küsitles neid lõputult. Tal ilmnesisid kummalised reaktsioonid, näiteks hakkas ta nutma, kui ta sai midagi, mida ta oli kaua tahtnud või kui teda kiideti. Üleüldiselt teda kirjeldati kui last, kes on äärmiselt passiivne ja ei näita välja huvi ümbritseva keskkonna suhtes (Kopp&Gillberg, 1992).

Pervasiivne arenguhäire viitab sellele, et autistlikud häired on mitmekesised ja pikaajalised ning nendega kaasnevat probleemivälja tuleb vaadata kogu elu kestva kompleksina (Almqvist jt., 2004). Sõltuvalt sellest vanusest, millal on erivajadust märgatud ning kuidas lapsega edasi on käitunud, saab teha prognoose tema edasise arengu kohta. On olemas autismispektri häirega inimesi, kes saavad täiskasvanuna iseseisvalt väga edukalt hakkama.

Susi (2011) järgi on autismispektri häirega õpilastele iseloomulikud:

- toimetulekuraskused sotsiaalsetes olukordades tulenevalt kognitiivsest eripärast (ei oska õigesti tõlgendada teiste inimeste kehakeelt/žeste ja ei suuda ennast kehakeele/žestide abil väljendada; ei tähtsusta silmsidet kommunikatsioonis; ei taju õigesti sotsiaalset konteksti ning võivad teha piinlikke ja kohatuid märkusi);
- raskused sõprussuhete loomisel või eraklikkus, vähene empaatilisus ja suurenenud egotsentrilisus (Susi, 2011).

Autism Europe'i ametlikus dokumendis autismi kohta on välja toodud: „Mõned autistlikud inimesed on väga enesesttõmbunud, teistel esineb passiivsust sotsiaalsetes tegevustes ning nad võivad omada väga vähest huvi teiste inimeste vastu. Mõned inimesed võivad aga olla väga aktiivsed oma katsetes osaleda sotsiaalsetes tegevustes, tehes seda kummalisel,

ühepoolsel ja pealetükkival moel, arvestamata teiste isikute reaktsioonidega. Autistide emotsionaalsed reaktsioonid nii verbaalsetele kui ka mitteverbaalsetele lähenemistele teiste poolt on samuti kahjustatud ning neile vastatakse tihti peale pilgu vältimisega, võimetusega aru saada näoilmetest või teiste kehahoiakute ja žestidega edastatud sõnumitest“ (Barthélémy, Fuentes, Howlin, van der Gaag).

Indiviidid, kellel on diagnoositud autism, ei oska sageli teiste inimeste emotsioonidele sobivalt reageerida. Eelnevad uurijad (Rump, Minshew, Giovannelli, Strauss, 2009) on pakkunud, et puudujääk emotsioonide äratundmisel võib endaga kaasa tuua sobimatuid reaktsioone teiste inimeste emotsioonide väljendusele ning raskendada nende emotsioonidest arusaamist üleüldiselt.

1.3 Põhiemotsioonid

Juba väga varasest ajast (u.400 eKr) on uuritud emotsioone ja püütud välja tuua neid kõige tüüpilisemaid emotsioone, mis inimeste omavahelises suhtluses esinevad. Siiani on kõige rohkem toetust saanud Paul Ekmani ja tema kolleegide teooria selle kohta, et on olemas kuus põhiemotsiooni: rõõm, kurbus, hirm, viha, üllatus, vastikus. Ekmani sõnul on põhiemotsioonide kriteeriumid järgmised: universaalse näoväljenduse olemasolu; emotsiooni esinemine teistel primaatidel; emotsiooniga kaasnevad erilised füsioloogilised muutused; emotsiooni lühiajaline kestus (Allik, Häidkind, jt., 2002). Ekman (1994) rõhutab, et emotsioonid on tekkinud selleks, et aidata inimestel eluliste ülesannetega kohaneda. Emotsiooni väljendus kestab tavaliselt ainult mõned sekundid, mõnel juhul isegi paar minutit (Ekman&Davidson, 1994). Seega muutuvad inimeste näoilmed teatud situatsioonides väga kiiresti ning laps, kelle tähelepanuvõime on nõrk, ei suuda õigel ajal emotsioone märgata, nende reageerimisest rääkimata.

Paul Ekman ja Wallace Friesen (Ekman & Friesen, 1975) kirjeldavad kuut põhiemotsiooni järgmiste näoväljenduste järgi:

- Rõõmsa emotsiooni korral inimese suunurgad ja silmanurgad tõusevad üles ning silmad lähevad kissi.
- Kurbuse korral on inimese suunurgad ja silmanurgad alla vajunud, lõug on pisut ettepoole tõstetud ja silmad on kissis.
- Viha korral võib olla inimese suu avatud, huuled pinges ja kitsad, alumised silmalaud on pinges, kulmud on keskel koos ja samuti pinges.

- Hirmu korral on inimesed kulmud tõstetud üles, silmad pärani, lõug alla vajunud ja suu on lahti, alumised silmalaud lõdvestunult.
- Vastikuse korral on nina krimpsus, kulmud ei ole tõstetud, ülahuul on tõstetud üles, alumised silmalaud on pinges ja silmad on pisut kissis.
- Üllatuse korral on suu avatud, silmad pärani, kulmud on kõrgele üles tõstetud, mõnel juhul võib olla märgata ka kerget naeratust.

1.4 Autismispektri häirega laste võimalikud probleemid emotsioonide äratundmisel

Sotsiaalseks suhtlemiseks ja toimetulemiseks on oluline vestluspartneri emotsioonide mõistmine. Kõike alati välja ei öelda, mistõttu peame me suutma mõnes situatsioonis inimeste tundeid, arvamusi, kavatsusi näoilmete põhjal tuvastada. Üks selline grupp lapsi, kellel võib esineda raskusi teiste inimeste emotsioonide tundmisega, on autismispektri häirega lapsed. Tänapäevase autismi termini loojaks peetakse Leo Kannerit, kes 1943. aastal uuris 11 last (8 poissi ja 3 tüdrukut) ning tegi märkmeid nende laste raskustest luua ümbritsevate inimestega (kaasaarvatud enda pereliikmetega) emotsionaalset kontakti. Rao & Gage (2006) toovad välja, et autistlikud lapsed on rohkem visuaalsel teel kui kuulamise teel õppijad ja nad eelistavad kirjutatud sõnadele alternatiivseid suhtlusmeetodeid (nt. pildid, skeemid) (Rao & Gage, 2006). Seega võib ajalehepiltidel kujutatud emotsioonide näitamine tulla kasuks nende enda emotsioonide väljendamise oskuse arenemisele. Cohen ja Volkmar (1997) toovad välja, et eakaaslastel, aga ka täiskasvanutel võib autistlike lastega väga raske olla suhelda, sest autistlikud lapsed ei vasta kuidagi, kui keegi näitab neile välja stressi, hirmu või ebamugavust. Autistlikele lastele ei valmista raskusi teiste inimeste kohta saadud informatsiooni meelde jätta ning hiljem vastata, kui nendelt kellegi kohta midagi küsitakse. Küll aga on autismispektri häirega indiviididel raske mõista, et teistel inimestel on enda mõtted, tunded ja arusaamad ümbritseva maailma kohta (Cohen&Volkmar, 1997).

Rahvusvahelise haiguste klassifikatsiooni (RHK-10) järgi avaldub autismispektri häire manifesteerumisel alati vastastikuste sotsiaalsete mõjustuste kvalitatiivne muutus. Neil juhtudel ilmneb teiste inimeste sotsiaalse tegevuse ja emotsioonide ebaõige hindamine: võimetus reageerida adekvaatselt ümbritsejate emotsioonidele ja/või sotsiaalse situatsiooni muutusele; sotsiaalsete signaalide puudulik kasutamine; käitumises sotsiaalse, emotsionaalse ja kommunikatiivse komponendi nõrk integreeritus (RHK-10, 1993).

Rump ja Mishew (Rump & Minshew jt., 2009) toovad välja, et pildi pealt võivad autismispektri häirega lapsed emotsioonid ära tunda ning õigesti nimetada, aga tihti on see oskus mehaaniline (nt. teab, et naeratus viitab rõõmule). Kui aga lapse käest küsida, et miks pildil olev inimene just viha või rõõmu tunneb, siis jäävad nad vastamisel hätta. Sellest tulenevalt võib järeldada, et emotsiooni ära tundmine ei taga veel adekvaatset reageerimist, kuna probleem ei ole mitte nähtu tõlgendamises vaid empaatiavõimes.

Wong'i jt. (2012) uurimuse tulemustest selgub, et pilte vaadates tuvastasid lapsed näiteks viha kiiremini kui rõõmu ning kurbuse kiiremini kui hirmu. Samuti selgus, et rõõmu nad suutsid tuvastada kindlamalt kui mõne muu emotsiooni (nt. vastikus).

1.5 Meediapädevuse tähtsus autismispektri häirega laste jaoks

Erinevate meediumide kaudu vahendatud sõnumid moodustavad olulise osa inimeste igapäevasest elukeskkonnast. Teabekeskkonna moodustavad massikommunikatsiooni vahendid (trükiajakirjandus, televisioon, raadio), sotsiaalse suhtlemise võrgustikud internetis (internetifoorumid, kommentaariumid, mängukogukonnad), füüsilist keskkonda reguleerivad teated (liiklusmärgid, viidad, reklaamid, aknakujundused) ja erinevad kommunikatsioonitehnoloogilised vahendid, mis võimaldavad ligipääsu mitmekesisele meediasisule. Lapse ja noore jaoks on teabekeskkonnas niihästi selliseid sõnumeid, mille kättesaadavus ja mõistmine võib olla eluliselt oluline (nt liiklusmärkide tähenduse tundmine linnakeskkonnas) kui ka neid, millega kokkupuutumist peetakse lastele üldiselt ebasoovitavaks (nt üleseksualiseeritud sõnumid, alkoholireklaam).

Seoses tehnoloogia arenguga on visuaalsete sõnumite osakaal teabekeskkonnas viimaste kümnendite jooksul oluliselt kasvanud, ent kasvanud on ka informatsiooni koguhulk. See eeldab igalt inimeselt võimet temani jõudvat informatsiooni kriitiliselt hinnata, et meediasõnumid ei mõjutaks inimese käitumist suunas, mis ei ole isiku enda soovidega täielikus kooskõlas. Samal ajal on informatsiooni kättesaamine ja kriitiline analüüs äärmiselt olulised selleks, et isik saaks langetada informeeritud otsuseid.

Ugur (2010) rõhutab, et meediapädevus on individuaalne suutlikkus, mis kujuneb niihästi teabekeskkonnas tegutsedes kui ka kasvatuses ja isiklike eelistuste põhjal.

Meediapädevus on vajalik igale inimesele, kes meediat info hankimisel, meelelahutuslikul või mõnel muul moel igapäevaselt kasutab. Euroopa Parlamendile koostatud teatises (2007) selgitatakse, et kuna internet ja digitaaltoodete kättesaadavuse kasv muudavad meediamajandust radikaalselt, on ülioluline suurendada teadmisi ja mõistmist selle kohta, kuidas meedia toimib digimaailmas ning milliseid väljakutseid võib digitaalmeedia tarbimine pakkuda. (Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile..., 2007).

Teatises „Meediapädevus digitaalkeskkonnas – Euroopa lähenemisviis“ on meediapädevus defineeritud kui oskus meediat kasutada, mõista ja kriitiliselt hinnata meedia ja meediasisu erinevaid aspekte ning kasutada oma oskusi erinevates suhtluskontekstides. Meediapädevuse erinevad tasandid on:

- Hea toimetulek kõikide olemasolevate meediavormidega alates ajalehtedest kuni virtuaalkogukondadeni;
- Aktiivne meediakasutus, muu hulgas interaktiivse televisiooni või Interneti otsimootorite kasutamise teel, meedia potentsiaali parem ärakasutamine seoses meelelahutuse, kultuurile juurdepääsu, kultuuridevahelise dialoogi, õppimise ja igapäevaste rakendustega (nt raamatukogude ja netisaadete kaudu);
- Kriitiline suhtumine meediasse nii kvaliteedi kui ka sisu täpsuse osas (näiteks võime informatsiooni hinnata, erinevate meediakanalite reklaamiga toimetulek, otsimootorite arukas kasutamine);
- Meedia loominguline kasutus, kuna meediatehnoloogia areng ja Interneti kasvav osatähtsus levikanaline võimaldavad aina suuremal hulgal eurooplastel luua ja levitada kujundeid, teavet ja infosisu;
- Meediamajanduse ja meediakanalite paljususe ja meediakanalite omandilise kuuluvuse vahe mõistmine;
- Autoriõiguse temaatika mõistmine, mis on „õiguspärasuse kultuuriks“ oluline, iseäranis nooremate põlvkondade poolt, kellel on infosisu tarbijate ja loojatena kahekordne roll. (Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile..., 2007)

Meedia tarbimisel pole oluline mitte ainult see, mida inimesed enda ümber näevad, vaid ka see, mida nad selle kohta räägivad, kuidas jäädvustusi tõlgendavad. Meediapädeva inimese üks omadustest on suur huvi ümbritseva keskkonna vastu. Meediapädev inimene tahab kõike

teada ning meediast saadud informatsiooni enda tarbeks kasutada. Euroopa Nõukogu Audiovisuaalsete meediateenuste direktiiv (2007) seab meediapädevuse (nimetatud direktiivis tõlgitud kui “meediakirjaoskus”) tarbijahariduse konteksti, nimetades meediapädevuseks kui isiku oskust valida teadlikult niisugune meediasisu, mis teda ja tema lähedasi ei kahjusta. Sama direktiivi §37 annab mõningad soovitusel, kuidas EU liikmesriikides meediakirjaoskust arendada. Soovitatakse korraldada täiendõppeid õpetajatele ja spetsiaalseid internetikoolitusi lastele juba noores eas. Direktiiv ise mingeid kohustusi koolituste tegemiseks ei sea, vastutus antakse sellega liikmesriikidele endile. (Audiovisuaalsete meediateenuste direktiiv, 2007). Võttes arvesse eeltoodud soovitusi, saab väita, et meediaturvalisust saab ja tuleb kujundada hariduse kaudu ning selle poole juba liigutakse. Kõnealuse direktiivi muid soovitusi üldiselt järgiv Eesti meediateenuste seadus (<https://www.riigiteataja.ee/akt/125042012004>) ei ole neid soovitusi aga arvestanud. Vastutus noorte meediapädevuse arendamise eest on Eestis oludes antud peamiselt üldhariduskoolidele.

Põhikooli riiklik õppekava ja gümnaasiumi riiklik õppekava (RÕK) sätestavad teabekeskonna läbi teemana ja ehkki mõnes ainekavas võib leida vihjeid meediapädevusele, puudub õpetajate ettevalmistuse näol oluline eeldus laste meediapädevuse arendamiseks. Meediaõpetusega antakse tervikpilt meediaga seotud põhitõdedest, kujundatakse pädevused meedias orienteerumiseks. Kasvatatakse kriitilist meediatarbijat, kes ei lase ennast manipuleerida ning kel on vajadus ja harjumus endale meediast vajalikku teavet hankida. Meediaõpetust läbiva teemana õpitakse III kooliastmes ja gümnaasiumis (RÕK, 2002). Kuna meediaruumis hakkavad lapsed juba väga noores eas osalema, tuleb kindlasti meediat õpetada varem kui III kooliastmes.

Erivajadustega laste meediapädevusest pole siiani Eestis mõeldud. Mõningad üksikjuhtumid osundavad, et erivajadusega lastel ja noortel on oht meediasõnumeid valesti tõlgendada ning seetõttu teha ka enda jaoks ebasoodsaid otsuseid (näiteks reklaamisõnumites kasutatud käskiva kõneviisi tõlgendamine otsese korraldusena, lühivuudiste lugemine konteksti arvestamata ja sellest johtuvad tugevad emotsionaalsed reaktsioonid vms). Selle kohta, kuidas erivajadustega noored meediaruumis käituvad, on Eestis tehtud vähe uuringuid (Mets, 2011). Samas puuduvad uuringud selle kohta, kuidas erivajadustega lapsed ja noored meedia sisu mõistavad ja tõlgendavad.

Ajalehefotod valisin töö autorina analüüsimiseks mitmel erineval põhjusel. Esiteks oli tegemist mugavusvalikuga. Fotode välja lõikamine, kleepimine ja lastele näitamine on

ajaliselt kokkuhoidlikum kui näiteks video filmimine. Teiseks on ajaleht veel suhteliselt populaarne meedium Eesti kultuuris. Kolmandaks puutuvad kõik inimesed vaatamata enda eripäradele ajalehtedega kokku. Neljandaks, toimetuslik valik on ajalehefotode puhul tugevam, telepildis (nt. uudisesaadetes) tuleb rohkem ette juhuslikke kaadreid, mis võivad laste tähelepanu hajutada. Viiendaks räägib ajalehefotode poolt see, et fotod on staatilised, lapsel on aega rahulikult mõelda, mida ta näeb, seevastu kui videopildis on palju konteksti, mis võib häirida ning tundeid, mis muutuvad ajas. Võttes eelduseks selle, et autistidel on teatud olukordades emotsioone raske ära tunda ning nimetada, on staatiline pilt parem, kui näiteks videoklipp.

1.6 Varasemad uurimused

Autistlike inimeste võimet emotsioone ära tunda on varem korduvalt uuritud ning saadud tulemused on olnud vastandlikud. Mõnede uurimuste tulemusena võime järeltada, et autismispektri häirega inimesed mõistavad ja tunnevad ära emotsioone (Gepner, Deruelle, Grinfeltt, 2001), teised jällegi näitavad, et emotsioonide äratundmisel on ulatuslikud puudujäägid (Lindner & Rosen, 2006). Vastandlikud uurimistulemused võivad tulla erinevatest uurimismeetoditest, valimite erinevast vanuselisest koosseisust.

Mets (2011) viis läbi eksperimendi, kus ta läbi „sotsiaalsete lugude“ õpetas apsergeri sündroomiga poissi paremini ära tundma emotsioone. Emotsioonide tundmist õpetati, jälgides videos olevate inimeste näoväljendusi, käitumist ja juttu. Mets (2011) toob näiteks välja, et sõna „vastikus“ kasutamine oli pigem mehaaniline, mitte selle emotsiooni täielik mõistmine.

Wong, Beidel, Sarver, Sims (2012) uurisid autismi ja sotsiaalfobiaga lapsi. Tulemused näitasid, et lapsed tunnevad positiivsed emotsioonid (rõõm, üllatus) ära paremini kui negatiivsed emotsioonid (hirm, viha, vastikus, kurbus).

Ryan, Ni Charragain, (2010) viisid läbi neljanädalase uurimuse, kus nad läbi grupitöö ja koduste tööde kaudu õpetasid autismiga lastele emotsioonide äratundmist. Emotsioonide esitamiseks kasutati fotosid kuuest põhiemotsioonist (rõõm, kurbus, hirm, viha, vastikus, üllatus). Tulemustest selgus jällegi, et enim probleeme tekitasid vastikuse, hirmu ja üllatuse äratundmine.

1.7 Fotod ja kujutised trükiajakirjanduses

Meedia visuaalne sisu on oluline, sest enamuse informatsioonist saab inimene nägemismeele kaudu. Käesoleva töö autorina ei uurinud mina mitte emotsioonide olemasolu, vaid seda, kuidas autismispektri häirega lapsed vastu võtavad visuaalset sisu ja kuidas neile esitatud kujutisi tõlgendavad. Oskus meedia visuaalset sisu tõlgendada mõjutab seda, kuidas inimene sõnumist ja suhtluseesmärgist aru saab.

Gayibli (2002) uuris enda bakalaureusetöös ühe asjana emotsioonide olemasolu 1993. ja 1998. aasta Postimehe esimesel ja kolmandal leheküljel. Tulemustest selgub, et näiteks 1993. aastal oli esimesel ja kolmandal leheküljel olevatel fotodel ainult 8% kujutatud mõnda emotsiooni, kuid samas 1998. aastal oli see hulk 16%. Seega võib väita, et emotsiooni kujutavate fotode hulk hakkas tõusma (Gayibli, 2002). Ka ise fotosid otsides leidsin, et enamikel fotodel on kujutatud kas rõõmu või kurbust.

Gayibli (2002) toob välja, et fotosid vaatavad ka need, kes teksti tavaliselt ei loe. Lapsed ning need täiskasvanud, kes ei vaevu teksti lugema, saavad uudise kõrval oleva foto abil ettekujutuse käsitletavast teemast.

Trükiajakirjanduses on fotol sageli suurem tähtsus kui sõnal, kuna lugeja kaldub visuaalset kujutist usaldama rohkem. Samas ei piirdu fotode jm kujutiste funktsioon trükiajakirjanduses info vahendamisega. Lauristin ja Vihalemm (1980) on näiteks meelelahutuslikul pressifotol (st mitte uudisfotol) näinud järgmisi funktsioone:

- 1) Rekreatiivne funktsioon – ühiskonnaliikmete vaimsete ja füüsiliste võimete taastamine ja arendamine.
- 2) Vaba aja sisustamise funktsioon – tuleneb vajadusest „tsentraliseeritud viisil“ pakkuda erinevaid võimalusi vaba aja sisustamiseks neile, kellel endal kultuuriline aktiivsus on väike.
- 3) Emotsionaalse kompensatsiooni funktsioon – lähtub vajadusest vältida ühiskonnale ohtliku emotsionaalse pinge kuhjumist ning siit tulenevat töövõime langust või psüühilise rahulolematuse kasvu.
- 4) Esteetilise kasvatusfunktsioon – toimib siis, kui meelelahutuse kaudu jõutakse auditooriumi esteetilise maitse arendamisele või kunstivajaduste ergutamisele (Lauristin & Vihalemm, 1980).

Trükimeedias leiduvaid kujutisi võime liigitada üldiselt kolme suurde rühma: on uudisfotod, reklaamfotod ning meelelahutuslikud fotod. Igal eri rühma kuuluval fotol on väga erinevad funktsioonid. Uudisfoto: meediatarbija peab uudisfotot vaadates oskama esitada kriitilisi küsimusi (nt. mida ei pildistatud, mis ei ole jäänud pildile jne.) Kui aga pilt tekitab väga tugevaid emotsioone inimestes, siis need olulised küsimused jäävad esitamata. Gayibli (2002) nendib, et uudisfoto on võimeline omas keeles rääkima kaugetest paikadest, värsketest sündmustest, kõige põnevamatest uudistest – foto on täpne informaator (Gayibli 2002). Reklaamfoto: emotsioonid reklaamfotol on tavaliselt liialdatud, et inimeste pilku püüda. Meediapädev lugeja ja vaataja peab aru saama, et tegemist on reklaamiga, mõistma liialduse määra. Kui liialduse määra ei mõisteta ja kui aru ei saada, et tegemist on reklaamiga ja kõik kujutatu on liialdatud ainult selleks, et inimesi osta/tarbima meelitada, võetakse reklaami normatiivina. Meelelahutuslik pilt: Piltidel on vähe detaile, need on enamasti selge sõnumiga just laste jaoks (nt. koomiksid).

Oma bakalaureusetöoga otsingi vastuseid kahele järgmisele küsimusele: milliseid emotsioone on lastel kerge ära tunda, millised on kõige raskemad ning millist tüüpi piltidel kujutatud emotsioone tunnevad lapsed kõige paremini ära.

2 Metoodika

2.1 Valim

Valimi moodustavad neli riikliku õppekava järgi õppivat autismispektri häirega kolmanda klassi õpilast, kolm poissi ja üks tüdruk. Uurimisprotsessi hõlbustas fakt, et ma olin nendega tuttav ja lastega juba varasemalt juba kontakti saavutanud. Valimisse kuulusid kõik selles koolis õppivad konkreetse diagnoosiga kolmanda klassi õpilased. Laste vanematele saatsin koju kirjad, milles neid teavitati lastega tehtavast uurimistööst. Kõik lapsevanemad kinnitasid enda nõusolekut allkirjadega.

Poiss 1: 9-aastane. Autismispektri häirega. Temaga koostööd hõlbustas eelkõige see, et me oleme temaga varem kokku puutunud. Täiesti võõral inimesel oleks temaga kontakti saavutada olnud raske. Kõige iseloomustavam asi tema kohta on tema väga intensiivne helitundlikkus. Näiteks ei olnud ta kooli minnes nõus pliiatsiga paberi peale kirjutama, sest see heli, mida pliiatsi liikumine vastu paberit tekitas, oli tema jaoks väga valus. Poiss 1 teeb kõike ajagraafiku alusel ja iga päev täpselt samamoodi (peseb, sööb, läheb koolist koju, õpib). Sisekõne pole tal veel päris välja kujunenud, ta kommenteerib enda tegevust ja kordab enda ette üle neid korraldusi, mis õpetajad annavad. Poiss 1 faktimälu on fenomenaalne. Näiteks oskab ta riikide kaarte peast joonistada ning paneb kaardi peale õigetes kohtadesse linnade nimed.

Poiss 2: 10-aastane. Diagnoositud autism, kaasnev tähelepanu- ja keskendumishäire, lisaks kõnepuue. Sõnavara on eakohane, küll aga ei oska teatud sõnu õigetes kohtades kasutada. Uurimuse ajal kasutas väga paljude erinevate piltide kohta sõna „häämeldunud“.

Poiss 3: 10-aastane. Aspergeri sündroom. Tihtipeale ütleb ta teistele midagi ausalt välja, mis kaaslasele ei meeldi. Seejärel, kui kaaslane tema peale saab kurjaks, ei saa ta aru, mida ta valesti tegi. Kui aga keegi kommenteerib tema tegevust, võib ta solvuda. Tal võib ülesannete sooritamine võtta mõnikord kauem aega kui klassikaaslastel, seda aga sellepärast, et tulemus peab olema perfektne. Poiss kiindub teatud inimestesse väga tugevalt. Konkreetsed animafilmi või filmi tegelased, samuti filmi käigud on tal detailideni meeles.

Tüdruk 1: 11-aastane. Autism, kaasnev tähelepanu- ja keskendumishäire. Tüdruk jälgendab kõike ja kõiki, kaasaarvatud emotsioone. Ta saab aru, kui kellelgi on halb tuju või kui keegi on kurb. Näiteks, kui õpetajal halb olla, läheb juurde ja küsib, et kas ta võib teda kallistada. Temaga on alguses raske pilkkontakti saavutada, alles siis, kui ta on inimesega tuttav ja temaga harjunud, vaatab ta otsa.

2.2 Meetod

Emotsioonide äratundmist on võimalik uurida väga paljude erinevate meetoditega. Käesoleva töö autorina uurisin mina seda, kuidas lapsed ajalehefotodel kujutatud tegelaste emotsioone ära tundsid ning nimetada oskasid, mitte emotsioonide tõlgendamise oskust ning sotsiaalseid mustreid (nt. miks keegi tunneb just seda tunnet).

Uurimuse viisin läbi eksperimendi vormis. Eksperiment seisnes selles, et mul oli 31 trükimeediast võetud fotot, mis olid ühekaupa kleebitud helesinisele paberile. Pildid olid nummerdatud, et tulemusi oleks hõlpsam tabelisse kanda. Lapsega kokku saades rääkisin, et näitan talle pilte ja soovin teada saada, mis tema arvab, millist tunnet on pildil on kujutatud. Võtsin esimese pildi ja küsisin õpilase käes: mida see inimene/tegelane siin pildi peal tunneb? Kui õpilane ei osanud vastata, sai ta kasutada lehte, kus oli kirjas kuus põhiemotsiooni ja sai valida sealt kõige sobivama. Tulemused kandsin tabelisse, vastavalt siis: tunneb ära; tunneb ära abiga (nimekirja kasutades); ei tunne ära.

Üks põhjus, miks ma töö autorina valisin uurimiseks ja lastele näitamiseks just ajalehefotod, on see, et nende emotsioonide väljendused ei nii selged, kui õppeotstarbel kasutatud joonistel või fotodel ning representeerivad seetõttu paremini meediaruumi, milles lapsed võivad igapäevaselt liikuda.

2.3 Protseduur

Katse viisin läbi ühe lapsega korraga. Näitasin paberi peale kleebitud fotot ja küsisin „Mis tunne sellel inimesel siin pildi peal on? Mida ta tunneb?“. Juhul kui õpilasel ei tulnud pähe ühtegi mõtet, kuidas emotsiooni nimetada, andsin talle põhiemotsioonide (rõõm, kurbus, hirm, viha, vastikus, üllatus) nimekirja ja ta valis sealt tema meelest kõige sobivama emotsiooni. Pilte oli igale lapsele näitamiseks 31 (2 kurbust kujutavat reklaamfotot, uudisfotot

ja koomiksi pilti; 2 rõõmu kujutavat reklaamfotot, uudisfotot ja koomiksi pilti; 1 hirmu kujutav reklaamfoto, 2 hirmu kujutavat uudisfotot ja koomiksi pilti; 1 viha kujutav reklaamfoto, 3 viha kujutavat uudisfotot ja koomiksi pilti; 1 vastikust kujutav reklaamfoto, 2 vastikust kujutavat uudisfotot ja 1 vastikust kujutav koomiksi pilt; 2 üllatust kujutavat reklaamfotot, uudisfotot ja koomiksi pilti). Fotod oli järjestatud nii, et kõigepealt 6 uudisfotot, millel olid kujutatud kõik 6 põhiemotsiooni, seejärel 6 reklaamfotot, siis 6 koomiksi pilti. Pärast koomiksi pilte hakkas ring otsast peale. Fotod järjestasin niimoodi sellepärast, et kui kõik ühesugused emotsioonid oleks tulnud järjest, poleks lapsed enam jälginud korralikult pilte, vaid oleks juba aimanud, mis pildi neile esitan. Vastused kandsin tabelisse (tunneb ära, tunneb ära raskustega, ei tunne ära). Kõik vestlused salvestasin diktofoniga.

Iga emotsiooni kohta polnud võimalik leida kahte pilti. Väga vähe leidub ajakirjanduses näiteks fotosid, millel on kujutatud vastikust või hirmu. Kuna vastava kvaliteediga pilte polnud, jäidki mõned vastikuse ja hirmu pildid puudu. Näiteks jäid leidmata 1 hirmu kujutav reklaamfoto, 1 viha kujutav reklaamfoto, 1 vastikust kujutav reklaamfoto ja koomiksi pilt.

3 Tulemused

3.1 Tulemused emotsioonide kaupa

Rõõm

Kokku oli rõõmu kujutavaid fotosid 6 (2 uudisfotot, 2 reklaamfotot ja 2 koomiksi pilti). Üks laps (poiss 1) eksis ühel korral rõõmu kujutava pildi nimetamisel ja ütles, et pildil on kujutatud hoopis üllatust. Ülejäänud lapsed rõõmu kujutavate piltide äratundmisel vigu ei teinud, olenemata sellest, kas tegemist oli uudisfoto, reklaami või koomiksi pildiga.

Kurbus

Kokku oli kurbust kujutavaid fotosid 6 (2 uudisfotot, 2 reklaamfotot ja 2 koomiksi pilti). Kurbuse äratundmisel eksisid lapsed kokku 3 korral. Esimese kurbust kujutava uudisfoto (pilt 2) nimetamisel keegi lastest vigu ei teinud. Teise kurbust kujutava uudisfoto (pilt 20) tundsid ka kõik lapsed ära, kuigi poiss 2 vajab õige vastuse andmiseks nimekirja abi. Esimese kurbust kujutava reklaamfoto (pilt 8) korral ütles poiss 1, et tegemist on vihaga. Sama pildiga tekkis probleeme ka tüdruk 1-l. Tema ütles, et pildil on kurbuse asemel kujutatud hoopis vastikust. Poiss 2 ütles kurbust kujutava reklaamfoto (pilt 8) korral, et tegelane pildil on mossis ja et kujutatud on hirmu. Teise kurbust kujutava koomiksi pildi (pilt 29) äratundmisel tekkis raskusi poisil 2, kes pakkus, et pildil on kujutatud nii hirmu, vastikust kui ka, et poiss on mossis.

Hirm

Hirmu kujutavaid fotosid oli kokku 5 (2 uudisfotot, 1 reklaamfoto, 2 koomiksi pilti). Hirmu äratundmisel eksisid lapsed kokku 4 korral. Esimese hirmu kujutava uudisfoto (pilt 3) korral eksisid vastusega poiss 3 ja tüdruk 1, kes mõlemad ütlesid, et pildil on hirmu asemel hoopis üllatust kujutatud. Teise hirmu kujutava pildi (pilt 21) korral eksisid aga poiss 2 ja tüdruk 1, kes mõlemad ütlesid, et tegemist on rõõmuga. Ainsa hirmu kujutava reklaamfoto (pilt 9) korral eksisid nii poiss 2, poiss 3 kui ka tüdruk 1, kes kõik ütlesid, et tegemist on

üllatusega. Teise hirmu kujutava koomiksi pildi (pilt 30) näitamisel ütles poiss 1, et pildil on kujutatud viha.

Viha

Viha kujutavaid pilte oli kokku 5. Lapsed eksisid viha kujutavate piltide äratundmisel kokku 5 korda. Esimese viha kujutava uudisfoto (pilt 4) juures eksis poiss 1 ja ütles, et tegemist on hirmuga. Teise viha kujutava uudisfoto (pilt 22) juures ütles ta et tegemist on üllatusega. Poiss 2 arvas samuti, et kujutatud on üllatust. Viha kujutavaid koomiksi pilte (pildid 16, 31) ei tundnud poiss 1 samuti ära. Pildi 16 näitamisel ütles ta, et tegemist on rõõmuga ja pildi 31 näitamisel, et tegemist on vastikusega. Poiss 1 eksis nelja pildi juures. Poisil 3 ja tüdrukul 1 ei tekkinud ühtegi probleemi viha kujutavate piltide äratundmisega.

Üllatus

Üllatust kujutavaid pilte oli kokku 5 (2 uudisfotot, 2 reklaamfotot ja 1 koomiksi pilt). Lapsed eksisid kokku 6 korral. Üllatust väljendaval uudisfotol (pilt 5) tundis üllatuse ära ainult poiss 2. Teise üllatust väljendava uudisfoto (pilt 23) tundsid ära kõik lapsed peale poisi 2. Tema ütles, et pildil on kujutatud hirmu. Esimese üllatust väljendava reklaamfoto (pilt 11) tundsid kõik lapsed peale poisi 1 kohe ära. Poiss 1 ütles, et tegemist on hoopis hirmuga. Teise üllatust väljendava reklaamfoto (pilt 27) tundsid kõik ilma abita ära. Üllatust väljendava koomiksi pildi (pilt 17) tundsid poiss 1 ja 2 ära raskustega (vajasis nimekirja juurde), tüdruk 1 ilma raskusteta ja poiss 3 ütles, et tegemist on hirmuga.

Vastikus

Vastikust kujutavaid pilti oli kokku 3. Vastikust kujutavate piltide äratundmisel eksisid lapsed kokku 6 korda. Vastikust väljendava uudisfoto (pilt 6) korral ütlesid poiss 2 ja poiss 3, et kujutatud on kurbust ja tüdruk 1 ütles, et tegu on hirmuga. Vastikust kujutava reklaamfoto (pilt 12) ütles poiss 2, et tegemist on üllatuse ja tüdruk 1, et kurbusega. Vastikust kujutava koomiksi pildi (pilt 18) tundsid lapsed kõik ära.

3.2 Uuritud laste individuaalsed eripärad

Poiss 1

Enim vigu tegi poiss nr 1 viha kujutavate piltide korral. Kokku eksis ta 9 korral, 4 korda nendest ei tundnud ta ära pildil kujutatud viha. Iga kord, kui poiss 1 nägi üllatust kujutavat pilti, muutus ta silmnähtavalt elavamaks, tegi ise ka üllatunud näo pähe ja pani käed suu ette. Ühe üllatust kujutava uudisfoto (pilt 5) juures ehmus poiss 1 väga ära, ta vaatas ainult korra pildi poole, ja ütles, et ta kardab. Kui küsisin, et mis emotsiooni pildil on kujutatud, ütles tema, et kujutatud on hirmu. Viha asemel ütles ta viha kujutava koomiksi pildi (pilt 16) juures, et tegemist on rõõmuga, viha kujutava uudisfoto (pilt 22) juures, et pildil on kujutatud üllatust ja viha kujutava teise koomiksi pildi (pilt 31) juures, et tegemist on vastikusega. Kõige paremini tundis poiss 1 ära vastikuse, seda liiki piltide korral ei eksinud ta kordagi. Nimekirja abi kasutas poiss 1 neljal korral.

Poiss 2

Kokku eksis poiss 2 seitsmel korral. Kahel korral ei tundnud ära vastikust (ühel korral ajas segamini üllatusega, teisel korral kurbusega) ja hirmu (ühel korral ajas segamini üllatusega, teisel korral rõõmuga). Rõõmu kujutavate piltide äratundmisel ei eksinud kordagi. Kasutas palju selliseid sõnu, mida nimekirjas polnud (nt. hämmeldunud, mossis, ehmunud). Viiel korral kasutas ta emotsiooni kirjeldamiseks sõna „hämmeldunud“. Kahel korral oli pildil tegelikult rõõm, ühel korral hirm, ühel korral üllatus ja ühel korral vastikus. Nimekirja abi kasutas poiss 2 kahel korral.

Poiss 3

Poiss 3 eksis kokku viiel korral. Ühel korral ei tundnud ta ära vastikust, kahel korral hirmu ja ühel korral üllatust. Vastikust kujutava uudisfoto (pilt 6) juures ütles ta, et tegemist on kurbusega, üllatust kujutava koomiksi pildi (pilt 17) juures, et tegemist on hirmuga. Hirmu kujutavate piltide (pilt 3, 9) juures ütles poiss 3, et tegemist on üllatusega. Viha, rõõmu ja kurbuse äratundmisel ei eksinud kordagi. Vastused tulid poisi 3 poolt väga kiiresti, mõne üksiku pildi korral mõtles ta mõned sekundid, enne kui ütles vastuse. Nimekirja abi kasutas poiss 3 kolmel korral.

Tüdruk 1

Tüdruk 1 eksis kokku kaheksal korral. Hirnu kujutavad pildid olid tüdruk 1 jaoks kõige raskemad, nende nimetamisel eksis ta kolmel korral. Hirnu kujutavad koomiksi pildid tundis ta ära, aga kahe uudisfoto (pildid 3, 21) ja ühe reklaamfoto (pilt 9) nimetamisel ta eksis (kõigi korral ütles, et tegemist on üllatusega). Rõõmu äratundmisel tüdruk 1 ei eksinud kordagi.

4 Järeldused ja diskussioon

Püstitatud hüpoteesid leidsid üldjoontes kinnitust. Kõige paremini tundsid lapsed emotsioonid ära reklaamfotodelt ja kõige raskem oli nimetada uudisfotodel kujutatud emotsioone. Samuti pidas paika teine hüpotees: kõige vähem vigu tegid lapsed rõõmu nimetamisel ja kõige rohkem vigu vastikuse nimetamisel.

Varasemateski uurimustes (Wong, Beidel, Sarver, Sims, 2012) on saadud tulemusi, mis viitavad sellele, et rõõm on laste jaoks kõige kergemini äratuntav emotsioon. Samuti on leitud, et negatiivsete emotsioonide (vastikus, hirm) äratundmine on laste jaoks keeruline (Ryan, Ni Charragain, 2010). Äärmuslikud ja selgete näoväljendustega emotsioonid nagu näiteks rõõm ja viha on laste jaoks kergesti tajutavad ja vastikus, mida inimesed igapäevases suhtluses üldiselt väga palju välja ei näita, on lastele seetõttu ka ilmselt raskemini tajutav.

Piltide liikide alusel saab teha järelduse, et reklaamfotodel kujutatud emotsioonid olid laste jaoks kõige lihtsamini äratuntavad (reklaamfotodel kujutatud rõõmu, üllatuse ja viha tundsid kõik lapsed ära). Seega julgen teha oletuse, et reklaami mõju autismispektri häirega lastele on küllaltki suur. Reklaami suur mõju aga annab mõned ideed meediakasvatuse seisukohast: autismispektri häirega lastele tuleb õpetada reklaami eesmärgi ja taotlusi, et nad saaks aru reklaami turunduslikust eesmärgist ega võtaks reklaamides esitatut normatiivina.

Koomiksi pildid olid lastele üsna äratuntavad. Koomiksi piltidel on vähe detaile ja tegelaste emotsioonid on üheselt väljendatud. Vastikuse koomiksi piltidel mitte ära tundmise ja selle, et lastele esitati ainult üks vastikust kujutav koomiksi pilt, põhjus võib olla selles, et see emotsioon ei kuulu n-ö koomiksi formaadi juurde või on esitatud liialdatult. Võimalik on seegi, et vastikust kujutatakse koomiksis pigem kõrvaltegelaste näol või liiga nappide detailidega.

Uudisfotodel pole emotsioonid nii selgelt väljendatud, mis võib olla põhjuseks, miks oli uudisfotodel emotsioonide äratundmine laste jaoks raske. Võib teha järelduse, et lapsed ei pruugi nende silma alla sattuvatest meediasõnumitest aru saada. Uudistega kokku puutudes sõltuvad nad seega suuresti verbaalsest tekstist ja ei saa pilti usaldada. Piltide usaldamine on

aga autismispektri häirega laste jaoks väga oluline, sest nad on pigem visuaalsel teel õppijad. Kui nad aga meediasõnumist päris täpselt aru ei saa, võivad nad saada ebaõige pildi maailmast ja see omakorda võib ohustada nende iseseisvat toimetulekut edaspidises elus.

Tulemused laste kaupa näitavad, et eksimuste arvu poolest lapsed väga palju ei erinenud. Poiss 1 eksis üheksal korral, poiss 2 seitsmel korral, poiss 3 viiel korral ja tüdruk 1 kaheksal korral.

Poiss 1 tundis kõikidelt piltidelt vastikuse ära, aga viha ei tundnud mitte ühelgi pildil ära (ajas seda segamini näiteks rõõmu, kurbuse, üllatusega). Tugevat reaktsiooni tekitas poisi 1 puhul üks üllatust kujutav uudisfoto (pilt 5). Pildil oli punaste juustega üllatunud näoga naine. Kui poiss 1 seda pilti nägi, ehmus ta väga, ta pani käed silmade ette ja ütles, et ta kardab. Kui palusin tal mõne hetke pärast uuesti pildi poole vaadata ja küsisin, mida see inimene siin pildil võib tunda, vastas poiss 1, et pildil kujutatud naine tunneb hirmu. Hirm võis olla poisi poolt vastuseks sellepärast, et poiss ise oli väga hirmunud ja kandis selle emotsiooni pildil olevale inimesele üle.

Poisi 2 puhul oli iseloomulik see, et ta ütles väga erinevate emotsioonide (hirm, üllatus, rõõm, viha) korral, et tegemist on hämmeldusega. Võimalik on, et ta oli hiljuti sellist sõna kuulnud, aga ei tea veel päris täpselt, mida see tähendab ja kus kohas seda kasutada.

Kuigi klassijuhataja oli öelnud poisi 3 kohta, et tundides ülesannete lahendamine võtab tal tavaliselt teistest kauem aega, oli ta praeguses eksperimendis kõige kiirem. Temalt tulid vastused kohe, kui ta pilti nägi ja ta eksis kõige vähem.

Tüdruku 1 puhul võib välja tuua, et tema jaoks oli raske tajuda negatiivseid emotsioone (viha, vastikust ja hirmu). Ka kurbuse äratundmisel eksis ta ühe korra ja ütles, et pildil on kujutatud hoopis vastikust.

Meetodi kriitikana võib välja tuua:

1. laste tähelepanu kippus vahepeal kaduma, sest neile pakkus väga huvi see, kuidas uurimisprotsess toimus. Nad vaatasid huviga, kuidas ma eksperimenteerijana nende vastuseid tulemuste tabelisse kandsin ja see püüdis mõnel korral liiga palju nende tähelepanu.
2. fotode valik minu bakalaureusetöös oli subjektiivne ja juhuslik ning valim on väga väike, mistõttu üldistatud tulemusi selle kohta, kuidas autismispektri häirega lapsed

emotsioone ära tunnevad, ei saa teha. Piltide valiku subjektiivsusest võisid tulla ka mõned eksimused laste emotsioonide tajumisel (näiteks pildi 9 korral ütlesid kolm last, et nende meelest on tegemist üllatuse asemel rõõmuga)

Järgmistele uurijatele julgen soovitada eksperiment kas filmida või kogu vestlus diktofoniga salvestada. Nii ei pea tegelema ise muude asjadega ja ka lastel on kergem tööülesannete juures püsida.

Tänusõnad

Täna juhendajat, kes oli suureks abiks bakalaureusetöö teema leidmisel ning suunanäitajaks selle valmimisel. Suur tänu ka õpilastele, nende vanematele ja koolile koostöövalmiduse eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega

Kirjandus

Allik, J., Häidkind, R., jt. (2002) Psühholoogia gümnaasiumile. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda

Almqvist, F. jt. (2004). *Laste - ja noortepsühhiaatria*. Soome keelest tõlkinud Katrin Rehemaa, Margit Riit 2006. Kustannus Oy Duodecim

Audiovisuaalsete meediateenuste direktiiv, § 37 (2007). Külastatud aadressil - <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:332:0027:0045:ET:PDF>

Baio, J. (2008) *Prevalence of Autism Spectrum Disorders — Autism and Developmental Disabilities Monitoring Network*. United States (külastatud aadressil www.cdc.gov)

Barthélémy, C., Fuentes, J., Howlin, P., van der Gaag, R. *Autism Europe'i ametlik dokument autismi kohta*.

Bootzin, R. R., Acocella, J.R. (1988) *Abnormal Psychology. Current Perspectives. Fifth Edition*

Cohen, D. J., Volkmar F. R. (Toim.) (1997) *Cognition and Emotion in Children and Adolescents with Autism. A handbook of autism and pervasive developmental disorders. Secon edition*.

Daniel-Karlsen, A. (2011) *Laste ravikodud ka Eestisse? Eripedagoogika nr. 37 lk 69-72*

Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. Fourth Edition. Text Revision. (2000) American Psychiatric Association. Washington, DC

Ekman, P., Friesen, W. V (1975) *Unmasking the face: a guide to recognizing emotions from facial clues*. Englewood Cliffs: Prentice Hall

Ekman, P., Davidson, R. J. (1994) *All Emotions Are Basic. The Nature of Emotion. Fundamental Questions*. New York: Oxford University Press

Feinstein, A. *A History of Autism. Conversations with the Pioneers*. (2010). Wiley–Blackwell

Gayibli, H. (2002) *Foto muutumine kujunduselemendina ajalehes „Postimees“ 1993. ja 1998. aastal*. Tartu

Gepner, B., Deruelle, C., & Grynfeldt, S. (2001). Motion and emotion: A novel approach to the study of face processing by young autistic children. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 31, 37–45.

Kallavus, T., Reimaa, V. (2011) *Eripedagoogika nr 37 lk 4*

Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa sotsiaal-ja majanduskomiteele ning regioonide komiteele. Meediapädevus digitaalkeskkonnas – Euroopa lähenemisviis (2007). Külastatud aadressil http://ec.europa.eu/culture/media/media-content/media-literacy/c_2007_833_et_1.pdf

Kopp, S., Gillberg, C. (1992) *Girls With Social Deficits and Learning Problems. Department of Pediatrics and Child Psychiatry*. Hogrefe & Huber Publishers

Lauristin, M., Vihalemm, P., *Massikommunikatsiooni teooria*. Tartu 1980

Liivamägi, J. (2011) *Laste ja noorukite rasked stresshäired*. AS Medicina

Lindner, J. L., & Rosen, L. A. (2006). Decoding of emotion through facial expression, prosody, and verbal content in children and adolescents with Asperger's syndrome. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 36, 769–777.

Meediateenuste seadus - <https://www.riigiteataja.ee/akt/125042012004>

Mets, A. (2011) *Using Social Stories™ with illustrative videos to teach emotion recognition to a child with asperger's syndrome*. Tartu

Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava - <https://www.riigiteataja.ee/akt/174787>

Vasar, V. jt (1993). *RHK-10 Psüühika- ja käitumishäired - kliinilised kirjeldused ja diagnostilised juhised*. Tartu Ülikooli psühhiaatriakliinik.

Rao, S. M., Gagie, B. (2006) Learning Through Seeing and Doing Visual Supports for Children With Autism; *TEACHING Exceptional Children*, July 1

Rump, K. M., Minshew, N. J., Giovannelli, J. L., Strauss, M. S. (2009) The Development of Emotion Recognition in Individuals With Autism. *Child Development, Volume 80, Nr 5, 1434–1447*

Ryan, C., Ni Charragain, C. (2010) Teaching Emotion Recognition Skills to Children with Autism. *Journal of autism and developmental disorders 40:1505–1511*

Susi, A. (2011) Kuidas õpetada erilist õpilast? *Eripedagoogika nr 37 lk 25-27*

Ugur, K. (2010) *Implementation of the concept of media education in the Estonian formal education system*. Doktoritöö. Tartu

Wong, N., Beidel, D. C., Sarver, D. E., Sims, V. (2012) Facial Emotion Recognition in Children with High Functioning Autism and Children with Social Phobia. *Child Psychiatry Hum Dev*

Lisad

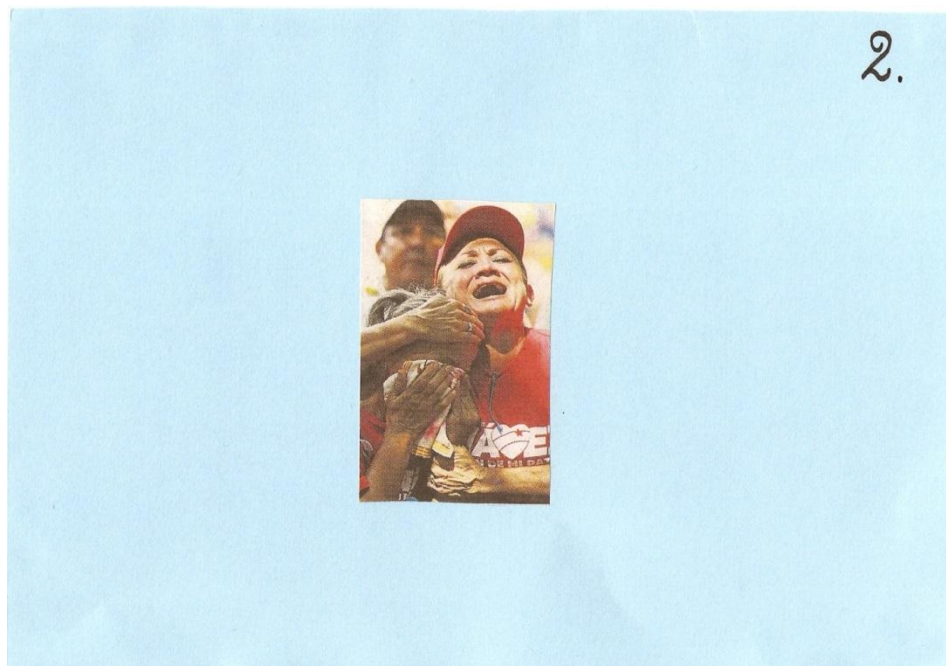
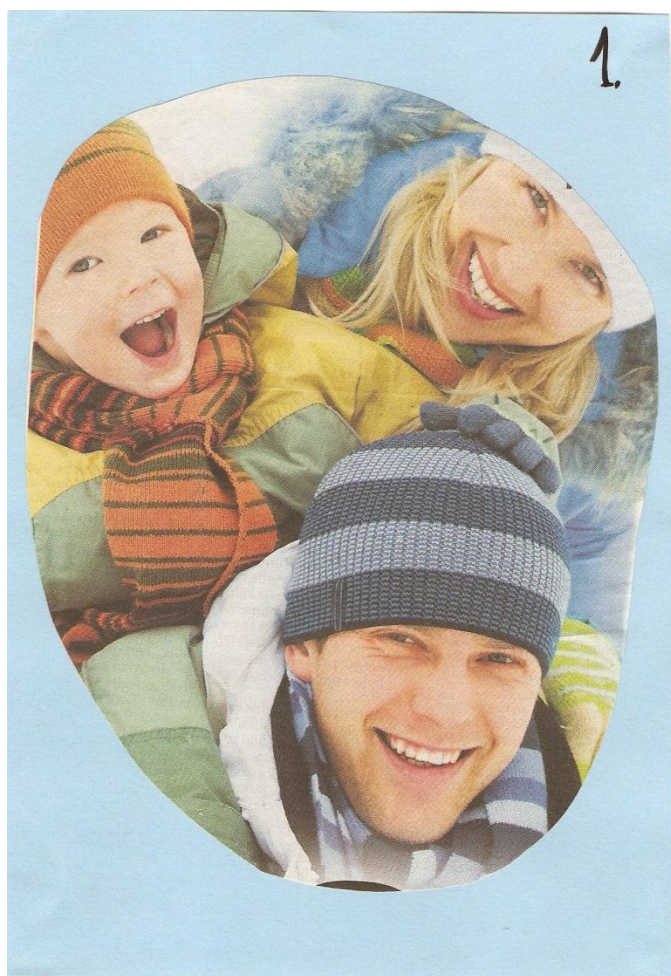
Lisa 1. Tulemuste tabel

Pilt	Kas tunneb ära?	Poiss 1	Poiss 2	Poiss 3	Tüdruk 1
Pilt 1 rõõm reklaam	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	X	x	X	X
Pilt 2 kurbus uudisfoto	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	X	x	X	X
Pilt 3 hirm uudisfoto	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	X	x	X	X
Pilt 4 viha uudisfoto	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	X	x	X	X
Pilt 5 üllatus uudisfoto	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	X	x	X	X
Pilt 6 vastikus uudisfoto	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	X	x	X	X
Pilt 7 rõõm reklaamfoto	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	X	x	X	X
Pilt 8 kurbus reklaamfoto	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	X	x	X	X
Pilt 9 hirm reklaamfoto	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	X	x	X	X
Pilt 10 viha reklaamfoto	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	X	x	X	X
Pilt 11 üllatus reklaamfoto	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	x	x	X	X
Pilt 12 vastikus	tunneb ära tunneb ära raskustega	x		X	

reklaamfoto	ei tunne ära		x		X
Pilt 13 rõõm koomiks	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	x	x	X	X
Pilt 14 kurbus koomiks	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	x	x	X	X
Pilt 15 hirm koomiks	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	x	x	X	X
Pilt 16 viha koomiks	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära		x	X	X
Pilt 17 üllatus koomiks	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	x	x	X	X
Pilt 18 vastikus koomiks	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	x	x	X	X
Pilt 19 rõõm uudisfoto	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära		x	X	X
Pilt 20 kurbus uudisfoto	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	x	x	X	X
Pilt 21 hirm uudisfoto	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	x		X	
Pilt 22 viha uudisfoto	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära		x		X
Pilt 23 üllatus uudisfoto	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	x		X	X
Pilt 24 viha uudisfoto	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	x	x	X	
Pilt 25 rõõm uudisfoto	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	x	x	X	X
Pilt 26 kurbus reklaamfoto	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	x	x	X	X
Pilt 27 üllatus	tunneb ära tunneb ära raskustega	x	x	X	X

reklaamfoto	ei tunne ära				
Pilt 28 rõõm koomiks	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	x	x	X	X
Pilt 29 kurbus koomiks	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	x		X	X
Pilt 30 hirm koomiks	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära		x	X	X
Pilt 31 viha koomiks	tunneb ära tunneb ära raskustega ei tunne ära	x			
			x	X	X
		x			

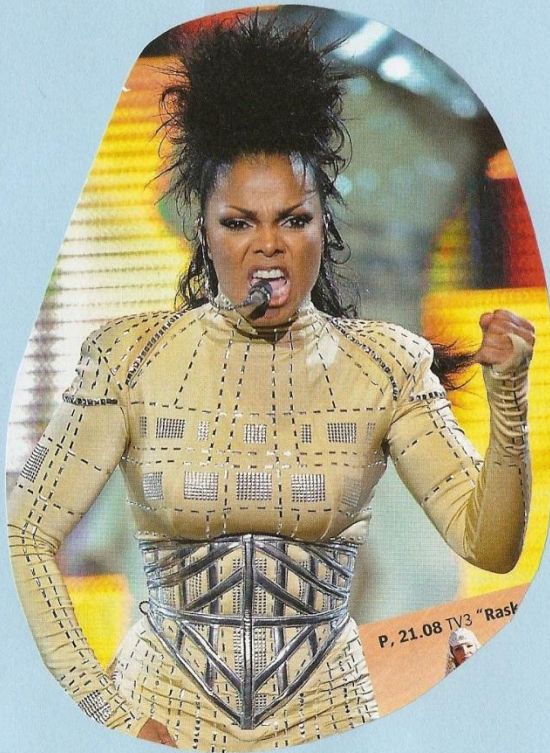
Lisa 2. Pildid

3.

4.

5.

6.

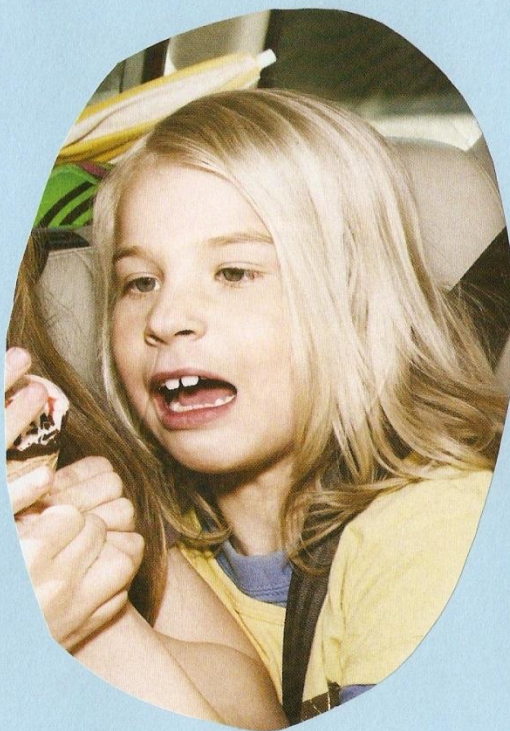

8.

9.

10.

11.

12.

13.

14.

15.

16.

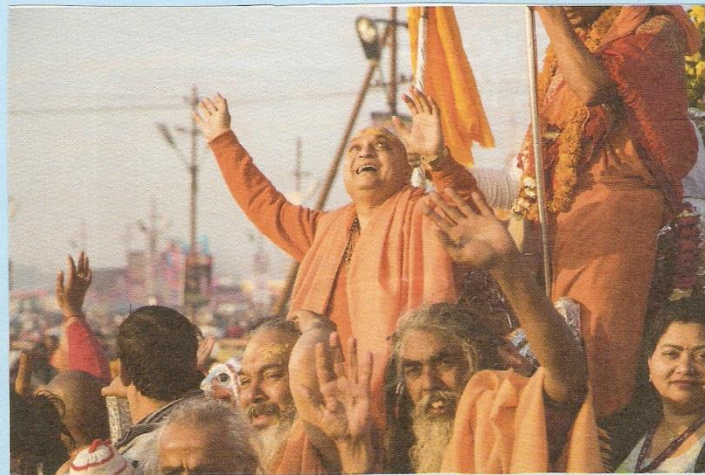
17.

18.

19.

20.

21.

22.

23.

24.

25.

26.

27.

28.

29.

30.

31.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Sigrid Tenno (25.01.1989)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Ajalehepiltidel kujutatud põhiemotsioonide äratundmine autismispektri häirega kolmanda klassi õpilaste poolt“,

mille juhendaja on Kadri Ugur

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 15.05.2013